GHEORGHE MOLDOVANU

Academia de Studii Economice
din Moldova (Chişinău)

SOCIOLINGVISTICA ÎN ETAPA ACTUALĂ: *ACQUIS*-URI ŞI PERSPECTIVE

1. **Introducere**

Sociolingvistica este una dintre numeroasele discipline moderne care s-au dezvoltat în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Noua disciplină şi-a propus să studieze în mod sistematic funcţionarea limbii în contextul ei micro- şi macrosocial. Ca disciplină independentă, sociolingvistica s-a desprins din tradiţiile antropologiei culturale (dezvoltate în Statele Unite), dialectologiei etc. şi o diviziune a sociologiei, sociologia limbii, de care se deosebeşte doar formal, în realitate termenii fiind interşanjabili.

Actul de naştere a noii discipline a fost semnat în SUA: în 1952 Haver C. Currie foloseşte pentru prima oară termenul *socio-linguistics*; în 1963 sunt instituţionalizate cercetările cu caracter sociolingvinstic şi se pun bazele Comisiei de sociolingvistică, iar în 1964 are loc, la Bloomington, primul simpozion de etno- şi sociolingvistică. Cu toate acestea, rădăcinile sociolingvisticii sunt profund europene şi trebuie căutate în acele discipline ale lingvisticii tradiţionale, care au fost nevoite să ţină cont permanent de factori extralingvistici: *dialectologia şi geografia lingvistică*, *lingvistica istorică*, *studiul bi- şi plurilingvismului*.

2. **Concepţia lingvistică despre limbă ca fenomen social**

Deşi toţi lingviştii recunosc că limba este un fenomen social, opiniile acestora sunt împărţite când vine vorba de factorii care influenţează evoluţia limbii. Din acest punct de vedere, lingviştii se împart în două categorii distincte: 1) cei care se interesează îndeaproape de factorii de natură socială care determină evoluţia limbii, cu alte cuvinte, cei care insistă asupra variaţiei lingvistice, contactului dintre limbi etc. (Whitney, Meillet, Vendryès) şi 2) cei care pot fi numiţi „asociali", pe motiv că aceştia explică schimbările intervenite în limbă exclusiv prin factori interni de natură structurală sau psihologică (Kurylowicz, Martinet). Concepţia socială asupra evoluţiei limbii poate fi ilustrată prin faimoasa atitudine a lui A. Meillet: „Du fait que le langage est une institution sociale, il résulte que la linguistique est une science sociale, et le seul élément variable auquel on puisse recourir pour rendre compte du changement linguistique est le changement social dont les variations du langage ne sont que les conséquences" [1, p. 17].

Dimpotrivă, cea de-a doua categorie a lingviştilor, majoritară în sec. al XIX-lea şi în prima jumătate a sec. al XX-lea, îi are drept exponenţi pe iluştrii lingvişti J. Kurylowicz, A. Martinet şi alţii. A. Martinet, spre exemplu, declară că „seul les *résultats* des actions extérieures sont de la compétence du linguiste" şi că „le linguiste doit se refuser à envisager le conditionnement sociologique" [2, p. 52]. Poziţia lui J. Kurylowicz este şi mai tranşantă: „Il semble que l'explication linguistique au sens littéral doive se cantonner à l'aspect *linguistique* du changement étudié, autrement dit à l'état du système existant avant et après ce changement" [3, p. 11].

Cu toate acestea, ar fi o eroare să afirmăm că lingviştii din categoria a doua refuză categoric să recunoască impactul factorilor sociali asupra limbii. În realitate, aceştia califică influenţa societăţii asupra evoluţiei normale a limbii drept străină, considerând că intervenţia factorilor sociali reprezintă fie o interferenţă având un efect disfuncţional asupra limbii [4],

BDD-A25996 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:23 UTC)

fie un eveniment rar, lipsit de sistematicitate [2, p. 522]. În opinia lui A. Martinet, uneori anumite tulburări sociale de excepție pot perturba echilibrul lingvistic, provocând un val de schimbări în limbă care intervin, în virtutea factorilor interni, pe parcursul mai multor secole [2]. În calitate de exemplu autorul aduce influența limbii franceze asupra limbii engleze în secolele XII –XIII, ale cărei consecințe se resimt până în prezent.

Rămâne să-l plasăm în această dihotomie pe F. de Saussure, profesor şi coleg al lui A. Meillet, ilustru cercetător care a influențat întreaga opinie lingvistică pe parcursul secolului al XX-lea. La prima vedere, definiția pe care o dă F. de Saussure limbii îl situează fără echivoc în prima categorie: „[…] la partie sociale du langage, extérieure à l'individu, […] elle n'existe qu'en vertu d'une sorte de contrat passé entre les membres de la communauté" [5, p. 31]. Cu toate acestea, celebra distincție între „langue" et „parole" l-a condus pe autor la faimosul paradox despre imposibilitatea intervenției din exterior asupra limbii. În opinia lui F. de Saussure, doar vorbirea care relevă „diferențele individuale între locutori" [5] poate fi studiată în interiorul comunității lingvistice, limba rămânând în afara influenței factorilor de natură socială.

3. **Utilitatea socială a lingvisticii**

Privită din acest punct de vedere, ştiința lingvistică s-a caracterizat, în diferite etape ale evoluției sale, printr-un grad diferit de utilitate socială. Astfel, pe parcursul mai multor secole, obiectul de studiu al lingvisticii a fost aspectul formal al limbii, adică codul lingvistic. Se poate afirma că, în perioada anterioară secolului al XIX-lea, întreaga ştiință lingvistică a fost normativă. Până şi opiniile antinormative ale lui R. Hall Jr. denotă un interes puternic față de problematica lingvisticii normative. Îndemnul său adresat oamenilor „să lase limba în pace" [6] reprezintă în sine o evoluție a unor atitudini diferite față de inovațiile lingvistice.

Atitudinea antinormativă a lingviştilor americani nu este câtuşi de puțin originală. În secolul al XIX-lea, în lingvistica europeană, se făcea deja distincția, acum acceptată, între lingvistica prescriptivă şi lingvistica descriptivă [7, p. 104], ambele fiind considerate „…ca un mod de organizare sau de manipulare a limbii" [8, p. 161]. Desigur că această intervenție a lingviştilor afecta doar natura propriu-zisă a limbii (corpus planning), fără a atinge statutul social al acesteia (status planning), fapt care i-a determinat pe unii specialişti să afirme că „cercetările lingvistice din secolul al XIX-lea şi din prima jumătate a secolului al XX-lea, deşi excelente prin profunzimea lor, erau lipsite de utilitate socială" [9, p. 7].

O cotitură radicală în recunoaşterea utilității sociale a limbii s-a produs odată cu apariția sociolingvisticii. W. Labov [10][1], de exemplu, este conştient de implicațiile sociopolitice ale cercetărilor sale. Sociolingvistica a extins domeniile de cercetare ale lingvisticii normative şi prescriptive, integrând în aria investigațiilor lingvistice şi funcțiile sociale ale limbii în condițiile multilingvismului. Astfel, lingvistica s-a implicat în mod direct în planificarea limbii, aceasta din urmă fiind considerată mai degrabă un tip de comportament decât un cod.

Cu alte cuvinte, lingvistica a parcurs o cale destul de lungă până când cercetătorii au realizat cu adevărat că acțiunile de politică lingvistică necesită o cunoaştere minuțioasă a contextului social de funcționare a limbii. Or, tocmai acest context nonlingvistic era omis de lingvistica tradițională. De aceea, contribuția lingvisticii normative şi prescriptive la

[1] Bazele sociolingvisticii actuale au fost puse de W. Labov, J. Gumperz şi D. Hymes. (Hymes, 1974; Labov, 1972; Gumperz & Hymes, 1986). În timp ce E. Coşeriu (Coşeriu 1992-1993, p. 26) reduce domeniul sociolingvisticii la varietatea diastratică (diferențe între modalitățile de comunicare în funcție de straturile sociale), W. Labov include în această disciplină şi diferențele diafazice (diferențe între tipurile de modalitate expresivă în funcție de tipurile de circumstanțe ale vorbirii).

BDD-A25996 © 2008 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:23 UTC)

procesul de planificare a limbii era destul de limitată, iar perspectivele – cam pesimiste. Drept dovadă a acestui pesimism poate servi eşecul limbilor artificiale, printre care şi *esperanto*, ca o soluţie la problema comunicării internaţionale.

Aşadar, odată cu apariţia sociolingvisticii, putem vorbi despre existenţa a două paradigme de cercetare în ştiinţele umane şi, în particular, în orientarea discuţiilor asupra relaţiei dintre limbă şi societate: prima – direcţia saussuriană, care a dominat cercetarea lingvistică europeană reunită sub stindardul structuralismului, a doua – care amendează (aproape trădează) principiile lingvisticii saussuriene de la care se reclamă, pentru a o integra într-o perspectivă socială şi pragmatică. Din acest punct de vedere, schimbările intervenite în structura şi funcţionarea limbii sunt concepute prin prisma schimbărilor contextului social al funcţionării acesteia, adică a rolului pe care îl joacă forţele sociale în evoluţia limbii. În alţi termeni, co-variaţiile observabile între contextul social şi situaţia lingvistică sunt considerate, în general, drept consecinţe ale fenomenelor sociale [11, p. 336].

În acest sens, apariţia sociolingvisticii anunţă premonitoriu o reconsiderare a paradoxului saussurian cu privire la imposibilitatea intervenţiei din exterior asupra limbii, fatalismul lingvistic nemaifiind singurul principiu de cercetare a evoluţiei limbii. Orientarea pansocială a schimbării lingvistice înglobează toate nivelurile limbii: ortografia, gramatica, terminologia etc., postulatul dat găsindu-şi confirmare în experienţa acumulată, în timp şi spaţiu, de omenire referitoare la modalităţile de utilizare şi de promovare a limbii ca mijloc principal şi universal de comunicare, *alias* în politica şi planificarea lingvistică.

Întrucât în literatura de specialitate se întâlnesc şi alţi termeni pentru definirea câmpului de investigaţie al „lingvisticii sociale", unii cercetători încearcă să facă o distincţie între *sociolingvistică*, ca domeniu al lingvisticii, şi *sociologia limbii*, ca ramură a sociologiei. În urma unei analize riguroase a diverselor puncte de vedere, T. Herseni susţine că „s-ar putea ajunge la concluzia că, de fapt, avem de-a face cu două ordine de relaţii care îndreptăţesc nu una, ci două preocupări sociologice în legătură cu limba. […] Prima ramură ştiinţifică ar aparţine lingvisticii şi ar putea fi numită – cum s-a propus şi se foloseşte în prezent – sociolingvistică". Cea de-a doua „ar fi o ramura a sociologiei […] şi ar putea fi denumită – cum se procedează, de asemenea, în mod curent – sociologia limbii". Autorul recunoaşte însă că, practic, deosebirile menţionate sunt foarte greu de respectat „şi poate că nici teoretic nu sunt atât de limpezi încât să merite efortul de a evita tot timpul orice 'invazie' dintr-o parte în cealaltă", cu atât mai mult cu cât astăzi pare să fi trecut „epoca ştiinţelor 'pure', care-şi izolează cu înverşunare câmpul de investigaţie" [12, p. 47].

4. Contribuţii sociolingvistice la evoluţia actuală a limbii române din Republica Moldova

Dinamica unei limbi, evoluţia şi schimbările care se produc în structura şi funcţionarea ei nu îşi găsesc explicaţie doar în cadrul dezvoltării sistemului lingvistic. Această afirmaţie este valabilă mai ales în cazul contactului dintre limbi şi, în consecinţă, în cazul limbii române din Republica Moldova. În ea se întâlnesc anumite schimbări care nu sunt caracteristice altor varietăţi geografice ale limbii române şi care deci nu pot fi explicate fără a ţine cont de factorii de natură socială care depăşesc domeniul strict lingvistic.

Pornind de la studiul interferenţei rusă – română, se poate vedea care este relaţia dintre cele două limbi şi comunităţile lingvistice respective (în ceea ce priveşte parametrii extralingvistici). Concluziile privind situaţia limbii române din Republica Moldova sunt extensibile asupra altor cazuri similare, astfel dovedindu-se, pe de o parte, că explicaţia interferenţei dintre două limbi trebuie să ia în considerare factorii de natură extralingvistică şi, pe de alta, valabilitatea contribuţiilor sociolingvistice pentru explicarea evoluţiei limbilor şi schimbarea situaţiei lingvistice.

BDD-A25996 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:23 UTC)

În *Tabelul I* sunt prezentate interferenţele întâlnite în limba română din Republica Moldova survenite în condiţii de contact cu limba rusă de-a lungul a aproape două secole.[1]

Tabelul 1, *exemple de interferenţe rusă – română*

1. Împrumuturi lexicale	+
2. Calc frazeologic	+
3. Elemente de topică	+
4. Structuri sintactice	+
5. Fonetică şi fonologie	+

Prima componentă a gramaticii supusă interferenţei este lexicul (care se poate întâlni şi fără o situaţie de contact), ultimele fiind fonologia şi morfologia. După cum se vede, nu am făcut referinţă la interferenţa română – rusă, întrucât în situaţia de diglosie, caracteristică pentru Republica Moldova, interferenţa are un caracter unidirecţional, adică doar limba rusă influenţează limba română, rusa beneficiind, *de facto*, de un privilegiu funcţional. După analiza mai multor cazuri, studiile arată că în situaţie de diglosie raportul dintre limbi nu este unul de egalitate, iar această inegalitate ţine de parametrii extralingvistici, cum ar fi cadrul legal al limbilor, statutul lor, prestigiul lor (ca mijloc de comunicare în societate, ca limbă de cultură şi învăţământ). Toate acestea au consecinţe asupra domeniilor de utilizare a fiecărei limbi şi, până la urmă, asupra dinamicii limbilor respective în sensul arătat mai sus (interferenţă unidirecţională). Cu toate că, în principiu, ne-am putea aştepta să se producă o interferenţă bidirecţională, cercetările par a indica faptul că în cazul limbilor în contact interferenţa este unidirecţională, adică o singură limbă o influenţează pe cealaltă. În cazul limbilor rusă şi română această afirmaţie se confirmă.

Inegalitatea de statut social al limbilor în contact are drept rezultat apariţia persoanelor bilingve, bilingvismul fiind răspândit, de regulă, printre vorbitorii limbii care se bucură de un prestigiu inferior. Pentru cazul de faţă, ajungem la concluzia că doar una dintre comunităţile lingvistice devine bilingvă (comunitatea vorbitorilor de limbă română) şi deci stăpâneşte cu diferite grade de competenţă ambele limbi. O explicaţie a fenomenului în cauză rezidă, fără îndoială, în factorii de natură socială, cum ar fi politica lingvistică (în cazul nostru este vorba de utilizarea limbii ruse de către instituţiile statale, administraţia publică etc.), prezenţa masivă a limbii ruse în presă şi în alte mijloace de comunicare, utilizarea ei în sistemul educaţional. Prin acest bilingvism de promovare, mai multe elemente ale limbii ruse au pătruns în vocabularul comunităţii vorbitorilor de limbă română. *Tabelul II* reflectă cunoaşterea limbilor de către comunităţile lingvistice în contact.

Tabelul II, *cunoaşterea limbilor de către comunităţile lingvistice în contact*

	CLRO[2]	*CLRU*[3]
Limba română	+	–
Limba rusă	+	+

După cum reiese din tabel, limba rusă este cunoscută de reprezentanţii ambelor comunităţi lingvistice, pe când limba română este cunoscută doar de comunitatea vorbitorilor limbii date. Această situaţie de diglosie dă naştere unui bilingvism de promovare, impus membrilor comunităţii lingvistice cu un prestigiu inferior, fapt care explică sensul

1 Pentru o descriere amănunţită a se vedea: M. Marin, I. Mărgărit, V. Neagoe, V. Pavel, *Cercetări asupra graiurilor româneşti de peste hotare*, Bucureşti, 2000.

2 Comunitatea locutorilor de limbă română.

3 Comunitatea locutorilor de limbă rusă.

BDD-A25996 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:23 UTC)

unidirecţional al interferenţei. Tot aici ar trebui să se ţină cont şi de faptul că factorii sociali contribuie la dezvoltarea unei atitudini specifice a vorbitorilor faţă de limba lor şi faţă de limba celeilalte comunităţi.

Concluziile la care au ajuns autorii studiilor despre limbile în contact stau la baza disocierii noţiunilor de bilingvism şi diglosie [13], diglosia fiind generatoare de conflict lingvistic. Într-adevăr, dacă bilingvismul este obligatoriu doar pentru o singură comunitate lingvistică şi sensul interferenţei este unic, limba cu un prestigiu inferior devine din ce în ce mai permeabilă influenţelor limbii dominante. Prin urmare, bilingvismul de promovare poate fi şi trebuie să fie interpretat ca o fază a procesului de asimilare şi substituire lingvistică, proces care se poate extinde de-a lungul mai multor secole. Aşadar, dinamica sau evoluţia unei limbi nu ţine doar de factori interni şi de vorbitorii ei, ci şi de cadrul social în care aceasta funcţionează.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale*, Paris: Société linguistique de Paris (rééd. Paris: Champion, 1975).

2. A. Martinet, *Eléments de linguistique générale*, Paris: Colin, 1960.

3. J. Kurylowicz, *On the Methods of Internal Reconstruction*. In LUNT, H. (ed.), Proccedings of the Ninth International Congress of Linguistics, The Hague: Mouton, 1964.

4. L. Bloomfield, *Language*, New York: Henry Holt and Company, 1933.

5. F. de Saussure, *Cours de linguistique générale*, Paris, 1962.

6. R. Jr. Hall, *Leave Your Language Alone!*, Ithaca, New York, 1950.

7. E. Tegnér, *Om språk och nationalitet*, In Svensk Tidskrift, Stockholm, 1874, p. 102-110.

8. E. Haugen, *Linuistics and Language Planning*. In HAUGEN, E. (ed.), The Ecology of Language, California: Stanford University Press, 1972, p. 159-190.

9. J. and Hymess D. Gumperz (eds), *Directions in Sociolinguistics*. *The Ethnography of Communication*, 2nd edition, Oxford: Basil Blackwell, 1986.

10. W. Labov, *The Social Stratification of english in New York City*, Washington: Center for Applied Linguistics, 1966.

11. A. Hudson, *Toward the Systematic Study of Diglossia*. In PAULSTON BRATT, C. and TUCKER, R. (eds), Sociolinguistics, U. K: Blackwell Publishing, 2003, p.

12. M. Ciolac, *Sociolingvistică românească*, Bucureşti, 1999.

13. Gh. Moldovanu, *Bilingvism*, *diglosie*, *conflict lingvistic*: *o disociere utilă pentru analiza limbilor în contact*. // Limba română, nr. 11, Chişinău, 2005, p. 16-17.

14. M. Marin, I. Mărgărit, V. Neagoe, V. Pavel, *Cercetări asupra graiurilor româneşti de peste hotare*, Bucureşti, 2000.

BDD-A25996 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:43:23 UTC)